

Ιερά Μητρόπολη Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας

Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο

ΙΒ΄ ΠΑΥΛΕΙΑ

Παυλεία Θεολογία και Σύγχρονη Ειδωλολατρεία

26-29 Ιουνίου 2006

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΔΥΑΛΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ ΠΑΥΛΕΙΑ ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ

ΟΜΙΛΗΤΗΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΠΑΥΛΟΣ ΥΑΖΙΓΙ

(ΔΡ. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ)

GREEK ORTHODOX ARCHDIOCESE OF ALEPPO, ALEXANDRETTA & DEPENDENCIES

- PATRIARCHATE OF ANTIOCH AND ALL THE EAST -

PO. BOX : 6976 ALEPPO – SYRIA

PHONE : +963 21 4660670 - FAX : +963 21 4660671

arch@alepporthodox.org - www.alepporthodox.org

ΒΕΡΟΙΑ - 2006

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΔΥΑΛΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΠΑΥΛΕΙΑ ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΑΛΕΠΙΟΥ, ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΕΧΑΝΔΡΕΤΤΑΣ

Κ. ΠΑΥΛΟΥ YAZIGI

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο κίνδυνος της σύγχρονης κοινωνίας εντοπίζεται στην εκτίμηση της ηδονής ως φυσικής απαραίτητης ροπής, η οποία αυτομάτως μετατρέπεται σε οδύνη. Αυτό συντελείται επειδή απουσιάζει η πραγματική πνευματική θεώρηση του σώματος, δηλ. ενός κυρίου συστατικού παράγοντος του ανθρώπου. Πώς μπορεί ο άνθρωπος να απελευθερωθεί από το σώμα; Για μερικούς, δια της ηδονής και της ελεύθερης εκπλήρωσης των επιθυμιών του, για άλλους δια της βίας, ενώ για εμάς τους χριστιανούς και σύμφωνα με τον απόστολο Παύλο, δια της ασκήσεως, δηλ. με πνευματικό πόλεμο, ο οποίος, όταν διεξάγεται με πνευματική σοφία και σύνεση απελευθερώνει τον άνθρωπο και τον καταξιώνει σε πνευματικό όν, συμπεριλαμβάνοντας και αυτό το σώμα του.

Η παύλεια διδασκαλία για το σώμα είναι επίκαιρη. Ωστόσο, σκανδαλίζει μερικούς το γεγονός ότι ο απόστολος, ως παιδαγωγός και έμπειρος δάσκαλος της ελευθερίας και του αοράτου πολέμου, κάνει λόγο συνεχώς για πόλεμο σαρκός και πνεύματος, πράγμα το οποίο παρερμηνεύεται από κάποιους λόγω της αδυναμίας κατανόησης τους.

Ο κατεξοχήν ερμηνευτής του αποστόλου Παύλου είναι ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, με την βοήθεια του οποίου θα μελετήσουμε την ερμηνεία κάποιων δύσκολων χωρίων.

Η σύγχρονη εποχή μας αγνωεί την πνευματική Παύλεια θεώρηση του σώματος. Κατ' αυτήν, η φύση του σώματος ρέπει προς την ηδονή. Είναι μία αλλοίωση της χριστιανικής ανθρωπολογικής θεωρήσεως του σώματος, όπου το σώμα είναι το όργανο, το πεδίο της ασκήσεως και το μέσον έκφρασης της αγάπης μας προς το Θείο. Δυστυχώς, η σύγχρονη κοινωνία αντικαθιστά το ανθρώπινο σώμα από μέσον αγιασμού, δια της Πράξεως και της Θεωρίας, σε όργανο αμαρτίας.

Η απώλεια της χριστιανικής και συνάμα Παύλειας ανθρωπολογίας μας οδηγεί σε ένα λανθασμένο συμπέρασμα, σε εκείνο της φιλοσοφίας, δηλ. ότι η απελευθέρωση του ανθρώπου επιτυγχάνεται δια μέσου της απαλλαγής του από το σώμα. Οι φιλόσοφοι, σ' οποιαδήποτε σχολή κι αν ανήκουν, φθάνουν τελικά στα ίδια συμπεράσματα. Το σώμα περιφρονείται ως «εχθρός» της ψυχής ή, στην καλύτερη περίπτωση, γίνεται χρήσιμο ως «δούλος» «Για όλα εκείνα που αφορούν το σώμα, παρατηρεί ο Επίκτητος, δεν πάμε πέρα από την απλή ωφελιμότητα!»¹.

Η ένωση της ψυχής με το σώμα είναι για τους πλατωνικούς μια κατάπτωση.² «Το σώμα είναι φυλακή της ψυχής, τάφος της ψυχής». Είναι γνωστός ο παλαιός ορφικός τύπος σώμα-σήμα³. «Λευτέρωνε την ψυχή από τους σαρκικούς δεσμούς»⁴, από το δεσμό με ένα πτώμα⁵.

---

¹ Βλ. *Εγχειρίδιον* 33, 7. Tomas Spidlik, *Η πνευματικότητα του Ανατολικού Χριστιανισμού*, μετάφραση Β. Ψευτογκά, εκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 176 ε.

² Βλ. *Φαίδρος* 246c, 248ac.

³ Βλ. Πλάτωνος, *Γοργίας* 493a · *Κρατύλος* 400c · πρβλ. P. Courcelle, «Le corps – tombeau», *Revue des études anciennes*, 68 (1966), σ. 101-122.

⁴ Βλ. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς* VII, 40, 1, GCS 3, σ. 30, 19 εξ.

⁵ Βλ. *Φαίδων*, 67d. Γρηγορίου Ναζιανζινού, *Επιστολή* 32, PG 37, 72B.

«Η σάρκα είναι όπως ένας βόρβορος», στον οποίον η ψυχή δεν μπορεί παρά να λερώνεται και να λεκιιάζεται⁶.

Στην πατερική και ασκητική Γραμματεία βρίσκουμε είτε ίχνη αυτής της διδασκαλίας είτε μια εξωτερική εκφραστική ομοιότητα.

«Το σώμα είναι “ξένο” προς την ψυχή», σαν ένα “σαρκικό ένδυμα”, σαν ένα “μισαρό προσωπείο”⁷, σαν ένα “υλικό δέρμα”⁸, σαν ένας “χιτώνας δερμάτινος”⁹.

«Το σώμα δεν είμαι εγώ ο ίδιος», είναι το δικό μου πρώτο “αγαθό”¹⁰.

«Φρόντιζε την ψυχή μόνο και αδιαφόρησε για όλα τα υπόλοιπα»¹¹.

«Απόθεσε αυτό το φορτίο»¹², «μην επιβαρύνεις την ψυχή σου με ενδύματα μιάς ασαφούς και σαρκικής ζωής, αλλά με την καθαρότητα της ζωής να θεωρείς όλες τις πράξεις ελαφρές, σαν τον ιστό της αράχνης»¹³.

«Αυτό με φονεύει, εγώ το σκοτώνω»¹⁴.

«Όπως ο αθλητής αναγνωρίζεται από την ωραία του εμφάνιση, το χρώμα του δέρματός του, έτσι και ο χριστιανός από το στεγνό του σώμα»¹⁵.

Το σώμα είναι «αχάριστος φίλος»¹⁶, προς τον οποίον είναι ανάγκη να δυσπιστούμε.

Στη Βίβλο, το σώμα δεν είναι απλώς ένα σύνολο από σάρκα και οστά που ο άνθρωπος κατέχει για το χρόνο της επίγειας ύπαρξής του, από το οποίο

---

⁶ Βλ. M. Aubineau, «Le thème du ‘bourbier’ dans la littérature grecque profane et chrétienne», *Recherche de science religieuse*, 47 (1959), σ. 185-214.

⁷ Γρηγορίου Ναζιανζινού, *Υπόμνημα εις την Κυριακήν προσευχήν* 5, PG 44, 1165BD.

⁸ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς* 5, 67, 4, GCS 2, σ. 371.

⁹ Βλ. J. Daniélou, «Les tuniques de peau chez Grégoire de Nysse», *Glaube Geist, Geschichte, Festschr. für Ernest Benz*, Leiden 1967, σ. 355-367.

¹⁰ Βλ. Μάρκου Αυρηλίου, *Σκέψεις*, 12, 3. Μέγα Βασιλείου, *Ομιλία εις το πρόσεχε σεαυτώ* 3, PG 31, 197. Tomas Spidlik, «La sophiologie de Saint Basile», *Orientalia Christiana Analecta*, Roma, 1935, σ. 79.

¹¹ Βλ. *Φαίδων* 64c. Μέγα Βασιλείου, *Προς τους νέους, όπως αν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων*, 6-7, PG 31, 581A.

¹² Βλ. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς* V, 83, 1, GCS 2, σ. 381.

¹³ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί Βίου Μωϋσέως*, PG 44, 388B.

¹⁴ Βλ. *Λαυσαϊκή Ιστορία*, 2, Δωρόθεος, έκδ. Butler, Cambridge 1898, σ. 17.

¹⁵ Μέγα Βασιλείου, *Όροι κατά πλάτος*, 17, PG 31, 964C.

¹⁶ Ιωάννου Κλίμακος, *Κλίμαξ*, 9, PG 88, 841C.

απελευθερώνεται με το θάνατο και που το ξαναβρίσκει την ημέρα της αναστάσεως. Έχει μια αξία αρκετά διαφορετική, που αποτυπώνεται γλαφυρά από τον άγιο Παύλο στη θεολογία του¹⁷.

Ενώ στην Παλαιά Διαθήκη σάρκα και σώμα αποδίδονται με τον μοναδικό όρο (*basar*) στα κείμενα της Καινής Διαθήκης που είναι γραμμένα στην ελληνική γλώσσα και στον απόστολο Παύλο μπορούν να ξεχωρίζονται με δύο λέξεις· Σάρξ και Σώμα. Σε αντιδιαστολή προς τη φθαρτή σάρκα (Φιλιπ. 3, 19), που δεν μπορεί να κληρονομήσει τη βασιλεία του Θεού (Α΄ Κορ. 15, 50), το σώμα οφείλει να αναστηθεί όπως ο Κύριος (Α΄ Κορ. 6, 14), είναι μέλος Χριστού (Α΄ Κορ. 6, 15), ναός του Αγίου Πνεύματος (Α΄ Κορ. 6, 19)· ο άνθρωπος λοιπόν οφείλει να δοξάζει τον Θεόν εν τω σώματί του (Α΄ Κορ. 6, 20).

Λόγω της δυσκολίας του θέματος της χριστιανικής ανθρωπολογίας, τα ίχνη του φιλοσοφικού δυαλισμού εμμένουν περισσότερο στην ανθρωπολογία, παρά στην κοσμολογία.

Οι μοναχοί όμως, όπως ο Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος, παρ' όλη τη σκληρή και αυστηρή τους άσκηση, είναι οι λιγότερο επιρρεασμένοι από την φιλοσοφία και τον κοσμικό δυαλισμό¹⁸.

Στην ιστορική εξέλιξη των απόψεων περί του σώματος υπήρξε αποφασιστική η αντίδραση των ορθοδόξων, όπως εκείνη του Αγίου Ειρηναίου, εναντίον του αιρετικού δυαλισμού¹⁹.

A - Σάρκα και Πνεύμα

---

¹⁷ Βλ. X. Léon – Dufour, «Corps», *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Paris, 1970, στ. 210-213.

¹⁸ Βλ. A. J. Festugière, *Antioche païenne et chrétienne*, Παρίσι, 1959, σ. 291 εξ. · P. T.h. Camelot, «Hellénisme», *Dictionnaire de Spiritualité*, τόμος 7, 1, Παρίσι, 1969, στ. 151 κ. εξ. Tomas Spidlik, «L'ascési nella Chiesa Orientale», *Rivista di vita spirituale*, 31 (1977), σ. 496-514.

¹⁹ Βλ. «Κατά αιρέσεων», V, 27, 9, *Sources Chrétiennes*, 153 (1969), Παρίσι, σ. 112.

Οι εκφράσεις του Παύλου που περιγράφουν το σώμα ως σώμα της αμαρτίας, ή του θανάτου, κλπ. παρερμηνεύονται σαν αιτιάσεις κατά του σώματος, μόνον όταν απογυμνώνονται από την εσχατολογική τους προϋπόθεση²⁰. Όταν, για παράδειγμα, ο Χρυσόστομος ερμηνεύει το χωρίο του Παύλου **«Μη ουν βασιλευέτω η αμαρτία εν τω θνητώ υμών σώματι...» (Ρωμ. 6, 12)**²¹, εξηγεί ότι ο απόστολος δεν κατακρίνει το «θνητόν σώμα» σαν αίτιο της αμαρτίας, αλλά παρηγορεί. Δηλαδή η νίκη κατά της αμαρτίας είναι δύσκολη και απαιτεί αγώνα και πολλή φιλοσοφία²². Ο Παύλος αναφέρει εδώ το «θνητόν» με τη χρονική και εσχατολογική έννοια, θέλοντας να πει «αυτή η θνητότης σαν κατάσταση έχει τέλος», κάτι που παρηγορεί τον άνθρωπο για τους κόπους του, ενθαρρύνει τη σπουδή του και καθιστά ευκολότερη τη νίκη²³. Η αμαρτία βασιλεύει όχι δια του θνητού σώματος αλλά δια της ραθυμίας. Αυτό ακριβώς το νόημα έχει η εν συνεχεία φράση του Παύλου «εις το υπακούειν αυτή εν ταις επιθυμίαις αυτού», με την οποία δείχνει σαφέστατα ότι «το σώμα μέσον (εστί) κακίας και αρετής καθάπερ και τα όπλα»²⁴. Του οφθαλμού λ.χ. έργο είναι το οράν, το κακώς όμως ή καλώς οράν είναι έργο της προαιρέσεως. Όταν επίσης ο Παύλος καλεί στο «συσταυρούσθαι τω Χριστώ εν τω βαπτίσματι», **«ίνα καταργηθή το σώμα της αμαρτίας» (Ρωμ. 6, 6)**, ο Χρυσόστομος εξηγεί, ότι λέγοντας ο απόστολος «σώμα» δεν εννοεί το ανθρώπινο σώμα αλλά το «σύνολο» της πονηρίας, όπως και όταν λέγει το σύνολο της κακίας «παλαιόν άνθρωπον». Επίσης, με αυτό τον τρόπο εξηγείται και η προτροπή του Παύλου να νεκρώνονται για τον κόσμο τα μέλη του σώματος (Β' Κορ. 4, 10).

²⁰ Βλ. Ρωμ. 6, 6· 24. Β' Κορ. 5, 4.

²¹ Βλ. Ρωμ. 8, 11 · «εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος τὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζῶσποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν».

²² Η άσκηση της αρετής κατέστη μετά την πτώση δυσχερέστερη από πριν και «εδείτο πολλής φιλοσοφίας» πλέον· Εἰς Ρωμ. Ομ. 11, 3, PG 60, 487 ε. Αυτόθι, Ομ. 12, 3, PG 60, 498 ε.

²³ Αυτόθι 11, 2-3 , PG 60, 486-7.

²⁴ «μηδέ παριστάνετε τα μέλη ημών όπλα αδικίας τη αμαρτία, αλλά... όπλα δικαιοσύνης» Ρωμ. 6, 13.

Το σώμα λέγεται από τον Παύλο και **«σώμα του θανάτου» (Ρωμ. 7, 24)** επειδή το κατέσχε ο θάνατος κι όχι επειδή αυτό προξένησε το θάνατο· όπως ακριβώς κι ένας αιχμάλωτος λέγεται ότι ανήκει στους βαρβάρους, όχι διότι προέρχεται απ' αυτούς και είναι βάρβαρος, αλλά διότι είναι στην κατοχή τους²⁵. Ερμηνεύοντας επίσης ο Χρυσόστομος **τη διαφυγή του Παύλου από το σώμα (έκδυσιν, εκδύσασθαι) στο χωρίο (Β' Κορ. 5, 4)**, εξηγεί ότι δεν εννοεί σαν «κακόν» το σώμα, ούτε εννοεί απλώς το σώμα, αλλά εννοεί τη φθορά, και την αντιδιαστέλλει προς την αφθαρσία. Δεν στενάζουμε, λέγει, για το πώς θα απαλλαγούμε από το σώμα «αλλά της φθοράς της εν αυτώ σπεύδομεν ελευθερωθήναι»²⁶. Ο ιερός Πατήρ, ερμηνεύει εσχατολογικά πως ο Παύλος δεν αποβάλλει το σώμα, αλλά στενάζει εξαιτίας της φθοράς του σώματος· και ποθεί την ερχομένη ζωή, η οποία δεν θα καταπιεί το σώμα αλλά τη φθορά του («Ίνα καταποθή το φθαρτόν υπό της ζωής»). Ο Παύλος δηλαδή κατά τον Χρυσόστομο νοσταλγεί την εσχατολογική μορφή του σώματος, τότε να το ενδυθεί άφθαρτο, και στενάζει εξαιτίας της παρούσης καταστάσεως που είναι αλλοίωση του αρχαίου κάλλους και παρέκκλιση από το θέλημα του Θεού, ο οποίος έπλασε τον άνθρωπο, όχι για να τον αφήσει να πεθάνει, αλλά «ίνα και αθάνατον εργάσηται»²⁷. Στο χωρίο του, **«τα βρώματα τη κοιλία και η κοιλία τοις βρώμασιν· ο δε Θεός και ταύτην και ταύτα καταργήσει» (Α' Κορ. 6, 13)** ο Παύλος δεν κατακρίνει το σώμα αλλά προφητεύει σχετικά με την εσχατολογική κατάσταση, κατά την οποία ούτε εσθίουν ούτε πίνουν. Εκείνο που κατακρίνεται εδώ είναι η υπέρμετρος ασωτία της ψυχής. Άλλωστε, επισημαίνει ο Χρυσόστομος, ο απόστολος συνεχίζει λέγοντας· «το δε σώμα ου τη πορνεία αλλά τω Κυρίω»²⁸. Εξάλλου στο χωρίο **«ότε γάρ ημεν εν τη σαρκί, τὰ**

²⁵ Ρωμ. 7, 24. και Εις Ρωμ. Ομ. 13, 4, PG 60, 512.

²⁶ Εις Β' Κορ. Ομ. 10, 1-2, PG 61, 467-468. Εις Ρωμ. Ομ. 13, 4, PG 60, 512.

²⁷ Εις Β' Κορ. Ομ. 10, 2, PG 61.

²⁸ Εις Α' Κορ. Ομ. 17, 1, PG 61, 140. βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί των νεκρών*, PG 46, 529B: «Δεν είναι το σώμα η πηγή του κακού, είναι η ελευθερία».

παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ» (Ρωμ. 7, 5), λέγει ο Χρυσόστομος, ο Παύλος «δείκνυσιν ετέρωθεν οὖσαν την αρχήν της πονηρίας, από των ενεργούντων λογισμῶν, ουκ από των ενεργουμένων μελών»²⁹. Γίνεται σαφές, ότι ο Χρυσόστομος με την εσχατολογική προοπτική του, ανασκευάζει τις παρερμηνείες βασικών χωρίων του Παύλου.

B – Πόλεμος σαρκός και πνεύματος

Εκείνος όμως που θέλει να τρέφει την ψυχή του και να ζει με ευσέβεια, διώκεται, αν όχι από την αμαρτία που βασιλεύει στον κόσμο, οπωσδήποτε από τον ίδιο τον σατανά ή και από τα πάθη, καθώς λέγει και ο Παύλος, ότι **«ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός» (Γαλ. 5, 17)**³⁰. Επίσης, η τέλεση αυτής της αποφάσεως χρειάζεται «πολύ το φιλοσοφείν, και το πράγμα ουκ έχει άνεσιν»· γι' αυτό πάλι ο Παύλος λέγει· **«ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ» (Α' Κορ. 9, 27)**, υπαινισσόμενος τη βία και τον πολύ κόπο που πρέπει να υποστούν όσοι θέλουν να αποκτήσουν σώμα υπάκουο³¹. Κι αλλού πάλι ο ίδιος λέγει· **«Εἰ και ο ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ο ἔσωθεν ἀνακαινύεται ἡμέρα ἡμέρα» (Β' Κορ. 4, 16)**³².

Ορισμένοι επιτίθενται στο χωρίο του Παύλου **«ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἂ ἐὰν θέλητε ταῦτα ποιῆτε» (Γαλ. 5, 17)** υποστηρίζοντας ότι διαιρεί τον άνθρωπο σε δύο αντίθετες ουσίες κι εμφανίζει την ψυχή να

²⁹ *Εἰς Ρωμ. Ομ.* 12, 4, PG 60, 499. *Αυτόθι*, 13, 2, PG 60, 509 και *Ρωμ.* 7, 5· «ότε γαρ ἡμεν εν τη σαρκί, τα παθήματα των αμαρτιῶν τα δια του νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοις μέλεσιν ἡμῶν εἰς το καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ».

³⁰ *Εἰς πτωχ. Λάζ. Λόγ.* 3, 6, PG 48, 1000.

³¹ *Εἰς πτωχ. Λάζ. Λόγ.* 3, 6, PG 48, 1000. Βλ. *Α' Κορ.* 9, 27.

³² *Εἰς Εφ. Ομ.* 13, 2, PG 62, 95-96. Βλ. *Β' Κορ.* 4, 16.

βρίσκεται σε πόλεμο με τη σάρκα. Αυτό όμως κατά το Χρυσόστομο δεν συμβαίνει, διότι όπως παρατηρεί, ο Παύλος «σάρκα ενταύθα ου το σώμα καλεί», εφόσον το σώμα δεν είναι από τα «κινούντα» αλλά από τα «κινούμενα», ούτε από τα «ενεργούντα» αλλά από τα «ενεργούμενα»³³. Ερμηνεύοντας δε και το «υποπιάζω μου το σώμα και δουλαγωγώ», παρατηρεί ότι δεν λέγει «αναιρώ» ούτε «κολάζω»· «ου γαρ εχθρά η σάρξ»³⁴.

«Σάρξ» στη Γραφή δεν είναι μόνο το σώμα. Εδώ μάλιστα ο Χρυσόστομος υπογραμμίζει· «Σάρκα καλεί ου την του σώματος φύσιν μόνον αλλά και την πονηράν προαίρεσιν». Κι αλλού ο Παύλος λέγει· **«ὕμεις δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι» (Ρωμ. 8, 9)**· και πάλι· **«οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῶ ἀρέσαι οὐ δύνανται» (Ρωμ. 8, 8)**. Δεν εννοεί, εξηγεί ο Χρυσόστομος, ότι πρέπει κανείς να θανατώσει τη σάρκα του, διότι και ο ίδιος φορούσε σάρκα. «Σάρκα» κατά την ερμηνεία του εννοεί στο σχετικό χωρίο του ο Παύλος «τον γεώδη λογισμόν», τον ράθυμο και παραμελημένο. Τέτοιος λογισμός δεν είναι ψεγάδι του σώματος, αλλά έγκλημα της ραθύμου ψυχής. Διότι λέγει ο απόστολος· **«Φανερά δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινα ἐστι μοιχεία, πορνεία, ... ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί, ...» (Γαλ. 5, 19-21)**³⁵. Κι αν εδώ απέδιδε κανείς στο σώμα λ.χ. την πορνεία, δεν θα μπορούσε ν' αποδώσει σ' αυτό και την έχθρα, τους θυμούς, κλπ. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι ο Παύλος, λέγοντας «σάρκα», εννοεί το σαρκικό φρόνημα και όχι το σώμα, όπως είπε ο ίδιος ο Χριστός στον Πέτρο· «σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι...» (Ματ. 16, 17)³⁶. Οι λέξεις «σάρξ», «σώμα», και «ψυχή» στη

³³ *Εἰς Γαλ. 5, 5*, PG 61, 672. *Εἰς Ρωμ. Ομ. 12, 4*, PG 60, 499. *Αὐτόθι, 13, 2*, PG 60, 509. Βλ. η ψυχή επιθυμεί: *Ψαλ. 83, 2· Α' Βασ. 20, 4· Σοφ. Σειράχ 18, 30· Ψαλ. 41, 2*.

³⁴ *Εἰς Α' Κορ. Ομ. 23, 1-2*, PG 61, 190.

³⁵ «Φανερά δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι μοιχεία πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθείαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἐστὶ νόμος. οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.» (Γαλ. 5, 19-24). Βλ. *Εἰς Γαλ. κεφ. 5, 5*, PG 61, 672.

³⁶ «καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῶ· Μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» (Ματ. 16, 17).

Γραφή δεν έχουν πάντοτε την ίδια σημασία. Για παράδειγμα, «σάρξ Χριστού», δηλαδή σώμα του, είναι η Εκκλησία· **«καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι πολλὰ μέλη ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει προᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, τὸ δὲ καθ' εἰς ἀλλήλων μέλη» (Ρωμ. 12, 4-5)**³⁷. Συνεπώς ο προσδιορισμός του σαρκικού φρονήματος με τον όρο «σάρξ» δεν αποτελεί μομφή κατά του σώματος³⁸. Ο Χρυσόστομος φθάνει να εννοεί εδώ σαν «πνεύμα» όχι τη ζώσα ψυχή, το πνευματικό στοιχείο του ανθρώπου, αλλά το «άγιον Πνεύμα», χωρίς φυσικά να αρνείται και το ρόλο της ψυχής. Επομένως ο πόλεμος σαρκός και Πνεύματος εννοείται σαν πόλεμος μεταξύ του σαρκικού φρονήματος, που εντοπίζεται στις κακές επιθυμίες και τη θνητότητα, και του αγίου Πνεύματος που είναι το ζωοποιόν. Λοιπόν, η ονομασία “σαρκικός άνθρωπος” και “πνευματικός άνθρωπος” περιγράφουν δύο πνευματικές βαθμίδες· **«Καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ» (Α' Κορ. 3, 1)**. Σαρκικώς ή πνευματικώς σημαίνουν δύο τρόπους διαγωγής · **«Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστίν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν» (Ρωμ. 7, 14)** · **«ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα» (Ρωμ. 8, 4)** και **«ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι» (Γαλ. 1, 16)**³⁹. Δεν είναι λοιπόν οντολογικός πόλεμος σώματος και ψυχής, αλλά πόλεμος ηθικός μεταξύ θανάτου και ζωής· **«οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη· διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ**

³⁷ Βλ. *Ματθ.* 19, 5· «ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», και *Α' Κορ.* 1, 26· «Βλέπετε γὰρ τὴν κλήσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς».

³⁸ *Εἰς Α' Κορ. Ομ.* 42, 1, PG 61, 361 ε.

³⁹ Βλ. *Εβρ.* 7, 16· «ὅς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου».

γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται» (Ρωμ. 8, 5-7). Ἡ ὅπως το διατυπώνει ο ιερός Πατήρ· «Τις εστιν η ἐχθρα; η της ψυχής προς το σώμα, η της κακίας προς την αρετήν». Πρόκειται δηλαδή για πόλεμο ζώσης ή νεκρής ψυχής⁴⁰.

Γ - ΣΑΡΚΙΚΟΣ, ΨΥΧΙΚΟΣ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ὅπως λοιπόν ο ὅρος «σάρξ» ἐδώ σημαίνει το «φρόνημα» της σαρκός, ἔτσι και «σαρκικός ἄνθρωπος» λέγεται ἐκεῖνος που ζει με το «φρόνημα της σαρκός», της τρυφής, της σπατάλης, της πλεονεξίας και της κάθε λογής αμαρτίας⁴¹. Είναι ἐκεῖνος που περιορίζεται στη σφαίρα των σαρκικών απολαύσεων, «ο τοις παρούσι προσηλωμένος και [τον κόσμον] τούτου δια παντός ὦν και της του Πνεύματος ενεργείας ἐκτός τυγχάνων». Αυτός, αφαιρώντας το «νουν» και την «αρχήν» της ψυχής, «της σαρκός ὅλος γίνεται»⁴² και βλέπει τα πράγματα μόνο με τους σωματικούς οφθαλμούς, με τους οποίους «ουδείς αν τα εν τοις ουρανοῖς καταμάθοι». Κατά παρόμοιο τρόπο «ψυχικός ἄνθρωπος» είναι κι ἐκεῖνος ο οποίος «δια της διανοίας μόνης δοκιμάζει»⁴³. Ὅπως τονίζει, οι σωματικοί οφθαλμοί και η λογική δεν μπορούν να γνωρίζουν τα του ουρανού, αφού ούτε και τα της γης γνωρίζουν ὅλα ὀρθώς, ἔτσι και αν τα του ἀνθρώπου ἐξετάζονται με τη λογική και τη διάνοια μόνο, θα ἐπακολουθήσουν πολλές μωρίες και πολὺς περίγελος⁴⁴, διότι «ουκ ἀρκεί οὔτε σώμα οὔτε ψυχή καθ' ἑαυτήν μη της ἀνωθεν ροπής ἀπολαύσασα». Χωρίς αυτή την «ἀνωθεν ροπήν», την ἀπό Θεοῦ παρακίνηση και ἐνίσχυση, ο ἄνθρωπος ὄχι μόνο δεν βλέπει σωστά, ἀλλά και

⁴⁰ *Εἰς Πράξ. Ομ. 37, 3, PG 60, 266-7. Εἰς Α' Κορ. Ομ. 42, 1, PG 61, 361 ε. Εἰς Γεν. Ομ. 12, 5, PG 53, 103.*

⁴¹ *Εἰς Εφ. Ομ. 5, 4, PG 62, 40-42. Εἰς Β' Κορ. Ομ. 3, 3, PG 61, 408. Εἰς Α' Κορ. Ομ. 42, 1, PG 61, 361 ε. Βλ. Ρωμ. 8, 6.*

⁴² *Εἰς Α' Κορ. Ομ. 7, 5, PG 61, 60-61: Ο Χρυσόστομος ἐδώ διευκρινίζει ὅτι η ὀνομασία «σαρκικόν φρόνημα», δεν διαβάλλει το σώμα, διότι είναι ἀδύνατο να διαπραχθεῖ ὀποιαδήποτε αμαρτία χωρίς την ψυχή. Εἰς Β' Κορ. Ομ. 3, 3, PG 61, 408.*

⁴³ *Εἰς Α' Κορ. Ομ. 7, 5, PG 61, 60 ε.*

⁴⁴ *Εἰς Α' Κορ. Ομ. 1, 5, PG 61, 60-61.*

φρονεί τα αντίθετα. Αυτό δεν οφείλεται στη φύση του βλεπομένου πράγματος, αλλά στην αδυναμία του ανθρώπου εκείνου· **«ψυχικός δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται» (Α΄ Κορ. 2, 14)**, δηλαδή ότι του χρειάζεται πίστη⁴⁵.

Δεν επαρκεί λοιπόν για την τελείωση του ανθρώπου η ψυχή και το σώμα· «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστι» (Ιω. 3, 6), αλλά εκείνο που τον αναδεικνύει σε άνθρωπο είναι η πνευματικότητά του⁴⁶. Ὅπως φαίνεται κι από το γεγονός ότι κανέναν δεν αγαπούμε ούτε μισούμε επειδή είναι άνθρωπος και μόνο, αλλά επειδή είναι καλός ή κακός άνθρωπος⁴⁷.

Ο «πνευματικός άνθρωπος» αξιοποιεί όλες τις διαστάσεις του ανθρώπου· είναι η νέα κτίση, εκείνη την οποία ήθελε ο Θεός εξαρχής όταν έκανε την πρώτη κίνηση, την κτίση της ύλης, και ανέθεσε στον άνθρωπο την αποπνευματώσή της, ή μάλλον τη χριστοποίηση κατ' εικόνα Θεού (Χριστού)⁴⁸. Είναι ο άνθρωπος εκείνος που με την πάροδο του χρόνου και της ηλικίας του δεν γηράσκει, αλλά ανακαινίζεται κι ανανεώνεται, καθόσον αποκτάει περισσότερη επίγνωση και αξιώνεται ανωτέρων εμπειριών και γίνεται όλο και περισσότερο ακμαίος, όλο και ισχυρότερος. Αυτός γεννάται για να ζει, γι' αυτόν δεν ισχύει ο φυσικός νόμος ότι η γέννηση είναι το πρώτο προς το θάνατο βήμα. Η φύση του σώματος του πνευματικού ανθρώπου δεν μεταβάλλεται, αλλά το σώμα γίνεται πνευματικό σώμα, δηλαδή καθαρίζεται από το σαρκικό φρόνημα. Ο ιερός

⁴⁵ *Εις Εφ. Ομ. 5, 4, PG 62, 40-42. Εις Β΄ Κορ. Ομ. 3, 3, PG 61, 408.* «...και της του Πνεύματος ενεργείας εκτός τυγχάνων, πανταχού απιέναι δύναται, και πλανάσθαι όπου βούλεται».

⁴⁶ Κατά την ορθόδοξη θεολογία η ελληνική ορολογία πνευματικός άνθρωπος, που είναι παύλειος όρος, προσδιορίζει την ηθική του ανθρώπου στον όρο «πνευματικότητα». Στην δυτική θεολογία ο όρος («spiritualité» γαλ., «spirituality» αγγλ.) δηλώνει την ηθικοθησκευτική ζωή των πιστών σε αντίθεση με την κοσμική ζωή των απίστων. Βλ. Μαντζαρίδη, Γ., *Ορθόδοξη πνευματική ζωή*, Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 18. Βλ. επίσης Ο. Hoeffe (έκδ.), «Spiritualité», *Dictionnaire de Morale*, Paris 1983, σ. 190-191.

⁴⁷ *Εις Κολ. Ομ. 8, 1, PG 62, 352.*

Πατήρ συνοψίζει το όλο σκεπτικό του χρησιμοποιώντας το χωρίο του Παύλου **«ὕμεις δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι» (Ρωμ. 8, 9)**. Όπως εξηγεί, δεν «μεταβάλλεται» η φύση του σώματος, αλλά «πτερούται», δηλαδή αποπνευματώνεται. Συμβαίνει στην περίπτωση αυτή ό,τι συμβαίνει και με το σίδηρο, ο οποίος, όταν πυρακτώνεται στη φωτιά, γίνεται σα φωτιά, ενώ παραμένει στη φύση του⁴⁹. Ο πνευματικός δηλαδή άνθρωπος μετά την «πτέρωσίν» του αυτήν γίνεται σαν «άγγελος», που περιφέρεται μεν κάτω στη γη φαινομενικώς, αλλά ως προς το φρόνημα έχει ανεβεί στον ουρανό⁵⁰. Όπως δε το σώμα του πνευματικού ανθρώπου ηνιοχείται από την ψυχή του, έτσι και η ψυχή του ηνιοχείται από το Πνεύμα. Λέγει σχετικώς ο Χρυσόστομος πολύ χαρακτηριστικά, ότι ο υπηρέτης του Πνεύματος που άγεται και περιάγεται απ' αυτό, δεν μπορεί να είναι κύριος της γνώμης του, διότι την έχει εναποθέσει κατά πάντα στην εξουσία του Πνεύματος. Η καθοδήγηση όμως του ανθρώπου από το άγιο Πνεύμα προϋποθέτει άσκηση, βίο καθαρό, υπέρβαση του σαρκικού φρονήματος. Κι αυτό ο Χρυσόστομος το θεμελιώνει μ' εκείνο που λέγει ο Θεός στο Νώε· «Ου μη καταμείνη το Πνεύμά μου εν τοις ανθρώποις τούτοις δια το είναι αυτούς σάρκας»⁵¹.

Ο πνευματικός άνθρωπος δεν απορρίπτει τη σάρκα, αλλά την καθαρίζει δια της χάριτος⁵², είναι ο κατ' εικόνα και ομοίωση Θεού άνθρωπος που μετέχει της χάριτος και κοινωνεί με αυτή· **«Ἐν σαρκί γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα» (Β' Κορ. 10, 3)**⁵³. Αντίθετα ο «σαρκικός» ή και ο «ψυχικός», στερούμενος από την κατά την αρετή ομοίωση προς το Θεό, παύει να

⁴⁸ Αυτόθι.

⁴⁹ *Εἰς Ρωμ. Ομ.* 13, 8, PG 60, 518. Βλ. *Ρωμ.* 8, 8. Βλ. Μαντζαρίδη, Γ., *Ορθόδοξη πνευματική ζωή*, σ. 149.

⁵⁰ *Εἰς Ρωμ. Ομ.* 13, 7, PG 60, 517.

⁵¹ *Γεν.* 6, 3. *Εἰς Β' Κορ. Ομ.* 3, 3, PG 61, 408.

⁵² Υπό την έννοιαν αυτή γράφει και ο Θεοφάνης ο Έγκλειστος· «Ο χριστιανισμός είναι πνευματικός στην υπέρτερή του έκφραση, αφού η ουσία του είναι η χάρις, αλλά δεν είναι αόρατος. Οι πραγματικοί χριστιανοί, λοιπόν, είναι πνευματικοί... δεν είναι όμως άσαρκοι. Αν και πνευματικοί, και στην πιο ψηλή έκφραση, δεν μπορούν να ενεργούν παρά σωματικά. Βλ. Tomas Spidlik, «La doctrine spirituelle de Théophane le Reclus», *Orientalia Christiana Analecta*, Roma 1935 εξ., σ. 181.

είναι ο όντως άνθρωπος· έχει κολοβώσει την ανθρώπινη ύπαρξη, είναι ένας κολοβωμένος άνθρωπος.

Ο πνευματικός άνθρωπος, εξοπλισμένος με τα μάτια τόσο του σώματος όσο και της πίστεως, γνωρίζει όλα τα του σαρκικού και ψυχικού, του απίστου. Όπως εξηγεί πάλι ο Χρυσόστομος, ο πνευματικός άνθρωπος εκτός από τη φύση των παρόντων πραγμάτων, που γνωρίζουν και οι άλλοι, γνωρίζει επιπλέον και την αξία των μελλόντων, και τι θα γίνει εντέλει ο κόσμος, και τι περιμένει τους αμετανόητους αμαρτωλούς, και τι θα απολαύσουν οι δίκαιοι, και ότι τα παρόντα πράγματα αυτά καθ' αυτά δεν έχουν αξία. Αντίθετα ο σαρκικός και ο ψυχικός άνθρωπος τα αγνοεί όλα αυτά· γι' αυτό και τον παρομοιάζει με τυφλό που δεν έχει τη δυνατότητα να δει όσα βλέπει ο πνευματικός άνθρωπος⁵⁴. Παρομοιάζει επίσης το σαρκικό και ψυχικό άνθρωπο μ' έναν αναλφάβητο άνθρωπο, που, όταν παίρνει μια επιστολή, δεν βλέπει σ' αυτή τίποτε περισσότερο από χαρτί και μελανιές, ενώ τον πνευματικό τον παρομοιάζει μ' έναν εγγράμματο που μπορεί και διαβάσει, ακούει φωνή από το χαρτί και συνομιλεί με τον απόντα αποστολέα. Ο δεύτερος αυτός έχοντας την από το άγιο Πνεύμα δοσμένη εμπειρία σαν ένα άλλο μάτι, βλέπει βαθύτερα και όσα είναι αποκεκρυμμένα από τους άλλους. Είναι δε τα μάτια αυτά αξιοπιστότερα από εκείνα του σώματος⁵⁵.

Επίλογος

---

⁵³ Ο άνθρωπος, παρατηρεί ο ι. πατήρ, λέγεται πνευματικός «από της του Πνεύματος ενεργείας»· Περί του χρησίμως τας προφητείας ασαφείς είναι 2, 5, PG 56, 182. Βλ. Μαντζαρίδη, Γ., *Ορθόδοξη πνευματική ζωή*, ό.π., σ. 19.

⁵⁴ *Εις Α' Κορ. Ομ.* 7, 5, PG 61, 60-61.

⁵⁵ Αυτόθι 7, 1, PG 61, 55-56. *Εις Γεν. Ομ.* 28, PG 53, 259. Η πίστη κατ' αυτόν είναι οφθαλμοί αξιοπιστότεροι των σωματικών οφθαλμών· *Κατήχ.* 8, 6, SC 50, 251.

Επομένως, «Το σώμα είναι το όργανο του πνεύματος», όπως το φλάουτο στα δάκτυλα του φλαουτίστα⁵⁶, «συνεργάτης της ψυχής»⁵⁷, το σώμα είναι το όργανο της τελειώσεως. Έξωχο παράδειγμα είναι «η προσφορά των σωμάτων στο μαρτύριο»⁵⁸ και στην παρθενία.

Η καταναλωτική μας κοινωνία σήμερα κλίνει να εντοπίσει το κακό στη φύση και όχι στην προαίρεση (ελευθερία). Και γι' αυτό, υπ' αυτήν την προοπτική, προσπαθεί να απελευθερώσει το σώμα δια μέσου της εκπληρώσεως της αλλόγιστης επιθυμίας. Τουτ' απεναντίας, η χριστιανική Ηθική εντοπίζει το κακό στην προαίρεση. Επομένως, το σώμα γίνεται εργάτης απελευθερώσεως δια μέσου της ασκήσεως, καθώς λέει ο Απόστολος Παύλος: **«Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα» (Β' Κορ. 10, 3).**

Εν τούτοις, η επελευθέρωση του ανθρώπου τον μεταβάλλει από σαρκικό σε πνευματικό άνθρωπο. Μέσα απ' αυτήν την διαγωγή, ενώνεται η ανθρώπινη προσωπικότητα της οποίας οι σαρκικές επιθυμίες αναζητούν την ηδονή από την μία, και οι ανθρώπινες διαστάσεις της την πνευματική ζωή, από την άλλη. Αυτός είναι ο πραγματικός λόγος του δυαλισμού. Επομένως αυτή η αλλόγιστη εκπλήρωση της επιθυμίας διαίρει την ανθρώπινη οντότητα, στην συνέχεια η ηδονή οδηγεί στην αμαρτία, και τέλος στο δυαλισμό. Ενώ η άσκηση δια του σώματος πραγματοποιεί την ενότητα, και απελευθερώνει τον άνθρωπο από την οδύνη του δυαλισμού και βάζει τέλος στο πνευματικό ηθικό πόλεμο της σαρκός και του πνεύματος.

---

⁵⁶ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί κατασκευής του ανθρώπου*, PG 46, 16AB.

⁵⁷ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ*, 3, PG 46, 677A.

⁵⁸ Βλ. Ἰγνατίου Αντιοχείας, *Πρὸς Σμυρναίους*, 4, 2.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aubineau, M., «Le thème du ‘bourbier’ dans la littérature grecque profane et chrétienne», *Recherche de science religieuse*, 47 (1959).
- Camelot, P. T.h., «Hellénisme», *Dictionnaire de Spiritualité* 7 (1969), Paris.
- Daniélou, J., «Les tuniques de peau chez Grégoire de Nysse», *Glaube Geist, Geschichte, Festschr, für Ernest Benz*, Leiden 1967.
- Festugière, A. J., *Antioche païenne et chrétienne*, Paris, 1959.
- Hoeffe, O., (έκδ.), «Spiritualité», *Dictionnaire de Morale*, Paris 1983.
- Καρμίση, Ι., *Δογματική Διδασκαλία Ιωάννου του Δαμασκηνού*, Αθήναι 1940.
- X. Léon – Dufour, «Corps», *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Paris, 1970.
- Malingrey, A.-M., *St Jean Chrysostome, Sur l’ incompréhensibilité de Dieu*, Sources Chrétiennes 28 bis, Paris 1970.
- Μαντζαρίδη, Γ., *Ορθόδοξη πνευματική ζωή*, Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986.
- Moulard, A., *St. Jean Chrysostome, sa vie, son œuvre*, Paris 1941.
- Ρωμανίδου, Ιω., *Το προπατορικόν αμάρτημα*, Δόμος, Αθήνα 1989 (2).
- Spidlik, Tomas, «La doctrine spirituelle de Théophane le Reclus», *Orientalia Christiana Analecta*, Roma 1935.
- Spidlik, Tomas, *Η πνευματικότητα του Ανατολικού Χριστιανισμού*, μετάφραση Β. Ψευτογκά, εκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2000.
- Spidlik, Tomas, «La sophiologie de Saint Basile», *Orientalia Christiana Analecta*, Roma, 1935
- Trabulsi, A., *Orthodox Vision of Man (Mystical Anthropology)*, An Nour, Beirut 1989.
- Yazigi, Ιεροδ. Παύλου, *Εσχατολογία Και Ηθική - Η εσχατολογική θεμελίωση της εν Χριστώ ζωής κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο*, Διατριβή επί διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ζηζιούλας, Ι., «Απαντήσεις», *Σύναξη* 3 (1982) 77-79.